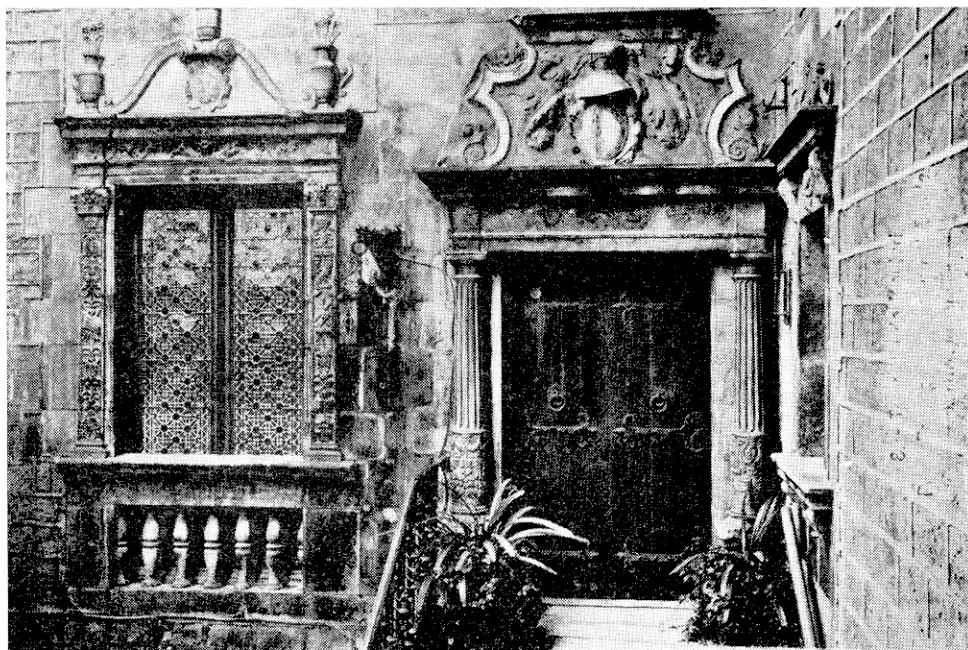

Els comtes de Solterra a Torroella de Montgrí

LA CASA SENYORAL O PALAU DEL CARRER DE L'ESGLÉSIA

Una de les famílies més poderoses i de més noble nissaga, entre les que en altre temps tingueren casa a Torroella, és sens dubte de cap classe la dels comtes de Solterra. Habitaren la sumptuosa residència que després fou palau del primer marquès de Robert, situada la seva façana principal en el carrer de l'Església però amb sortides també en els carrers de l'Hospital i Codina. La façana principal, tota de pedra picada, té encara avui uns magnífics finestrals: gòtic un d'ells, renaixement l'altre; poden datar dels segles XIV i XV respectivament o tal vegada ja del s. XVI el més modern. La porta principal d'entrada en el carrer de l'Església dóna a un magnífic pati, d'estil renaixement, en perfecte estat de conservació; en ell hi ha

Detall del pati, d'estil renaixement, del palau del comte de Solterra al carrer de l'Església.

l'escala que dona accés al pis principal, disposició aquesta molt freqüent en les antigües cases senyoriales catalanes.

La família Sarriera, que tal era el cognom dels comtes de Solterra, no és pas originària de Torroella, sinó sobrevinguda a aquesta població en virtut de l'enllaç de dita família amb l'heretera de l'antiquíssima família Pons, aquesta sí torroellenca de soca i arrel. Dedicarem aquest treball a l'estudi d'aquestes dues famílies: Pons i Sarriera.

LA FAMILIA PONS, DE TORROELLA DE MONTGRÍ

La família Pons, com hem indicat, era d'antiquíssim llinatge torroellenc. Ja en el segle XV —possiblement abans— havia tingut l'administració dels bens del reial patrimoni en la vila i baronia de Torroella. També en aquest segle, pels voltants de l'any 1420, obtingué reial concessió de les aigües del riu Ter, amb autorització per a fer-hi la resclosa, encara existent i portar les aigües als tres molins: el d'abaix, el del mig i el de dalt a través del Rec del Molí i de l'anomenat Rec de Regadiu Vell. Abans de la passada guerra civil hi havia a l'arxiu de la meua casa de Torroella un magnífic pergamí on hi constava aquesta reial concessió feta per la reina Violant de Bar, vídua del rei Joan I, anomenat el «Caçador» i també «l'Amador de la Gentilesa», que havia passat temporades en el seu palau de Torroella i que va trobar la mort, de manera bon xic misteriosa, sembla que caçant en els boscos de Foixà. La seva vídua, l'esmentada Violant de Bar va tenir, en algun temps, hipotecada la vila i baronia de Torroella (o sigui les seves rendes) a la seguretat de la seva dot, esponsalici i demés drets que li corresponguessin, i va ésser precisament aleshores que va fer concessió d'aquests drets d'aigües al seu fidel Andreu (?) (no recordo exactament el seu nom) de Pons, de la vila de Torroella.

Aquest pergamí va desaparèixer quan la passada guerra civil i si bé l'havia extractat i tret algunes notes, aquestes no les he trobades i per tant cito de memòria, amb la possibilitat d'alguna inexactitut.

En el Fogatge de l'any 1515, entre les persones de llinatge militar que aleshores residien a Torroella hi figura Mossèn Lluís Pons (tinguem present que el tractament de Mossèn, en l'època actual reservat als sacerdots, aleshores es donava a persones de distinció); encara que en el Llibre de la Festa Major de l'any 1964, on hi figura un magnífic treball de Joan Pericot sobre aquest cens, segurament per errada d'impremta, equivocadament, en lloc de Pons hi és escrit Pous.

No tinc el més petit dubte de que la família Pons va donar nom a la Torre Ponsa, tal com deia en el meu treball sobre la mateixa en el Llibre de la Festa Major de l'any 1972. I també va donar nom a l'anomenada Casa Ponsa, situada en el carrer dels Bous, de la nostra vila, casa que fou venuda, a carta de gràcia, a l'any 1586, per el que era aleshores el seu propietari, el noble Francesc de Vilarig i de Biure, a favor de Montserrat Alió, pagès de Torroella de Montgrí.

Foren els senyors de la casa Pons els que varen fer construir i habitar per primera vegada la casa que després fou senyorial residència dels comtes de Solterra i més endavant, magníficament i encertadament restau-

rada, la del marquès de Robert? He de confessar que no ho sé. Josep Vert i Planas en el seu treball «El Palacio de los Reyes de Aragón», publicat en el Llibre de la Festa Major de l'any 1949, diu que la família dels antics senyors de Torroella va quedar dividida en dues branques; una d'elles va establir-se a Mallorca i l'altra enllaçada amb la família Senesterra, que per raó d'aquest enllaç va portar el nom de Senesterra de Santa Eugènia, va ésser la que va fer construir el palau del carrer de l'Església. No diu res més aprop d'això i no cita la procedència d'aquesta interessant notícia. En tal cas, quan va ésser adquirida per la família Pons o pels seus successors els comtes de Solterra? Ho ignorem totalment; però una cosa és certa: aquest palau fou la senyorial residència dels comtes de Solterra a Torroella. La notaria de Torroella també estigué establerta, per concessió reial a favor de la família Pons; a l'any 1654 la posseïa la família Sarriera, sens dubte com a successora i heretera dels Pons. Aquests tingueren la seva sepultura en el convent de Sant Agustí, segons afirma Fèlix Domènech i Roura en el seu «Nobiliari General Català», el qual descriu: «així l'escut d'aquesta família, tret precisament d'aquesta sepultura», «d'or, dos paons d'azur mirant-se» o sigui afrontats. Aquest escut també l'he vist en una làpida sepulcral que hi ha en l'església parroquial de Torroella. Encara que sembla impossible volen ésser armes parlants: Pons = paons.

Dos diferents enllaços trobo esmentats entre les famílies Sarriera i Pons. Miquel Sarriera, senyor del castell de Solterra (no tenia encara el títol de comte) va casar-se a l'any 1547, amb Jerónima de Pons. A l'any 1584 i posteriorment a l'any 1588 ja trobem en una de les portes del molí de Torroella i en el bramador de la resclosa, respectivament, els escuts combinants de les famílies Sarriera i Pons. En un document de l'any 1586 hi és esmentada una finca que afrontava amb altra pertanyent a l'il·lustre Antic de Sarriera i de Pons, que segurament era fill del matrimoni abans esmentat. A l'any 1604, Joan Sarriera i d'Oms va casar-se amb la seva cosina Francesca de Pons. Així és com varen quedar ja per sempre enllaçades ambdues famílies; des d'aleshores si bé el cognom de Pons va continuar essent usat pels hereus de la casa de Sarriera, ja no figura pas en primer terme, aquest correspon com és natural al de Sarriera, que per descendència masculina els corresponia.

LA FAMILIA SARRIERA, DE GIRONA

La família Sarriera és d'origen gironí. Apareix a aquesta ciutat a darrers del segle XIII i principis del XIV; figuren com a ciutadans de Girona i dediquen la seva activitat a l'exercici de la medicina. En un document de 18 desembre de l'any 1300, Bernat, bisbe de Girona confirma i lloa a Jaume de Riera (així escrivien aleshores el seu cognom) cirurgià de Girona, el delme de Sant Esteve de Madremanya. Es la primera notícia documentada que tinc d'aquesta família. Consta en documents dels anys 1305 i 1307 que Jaume de Riera, fill d'altre Jaume, juntament amb el seu familiar Berenguer de Riera tenia en feude el domini territorial dels llocs de Quart, Palau i Montalt per concessió regia. Berenguer era metge de la casa reial; així consta en la inscripció de la seva urna sepulcral en l'església de Palau Sacosta, aprop de Girona, on vaig tenir ocasió de llegir-la ja fa molts anys. Va casar-se amb Guillema de Sacala, filla de Bernat de Sacala, ciutadà de Girona i

va morir el 21 de desembre de l'any 1309. Aquest mateix o un seu fill anomenat també Berenguer, entre els anys 1305 i 1310 va traduir del llatí al català el tractat del célebre metge Arnau de Vilanova titulat «Regiment de Sanitat a Jaume II». A l'any 1351, Berenguer de Riera i el seu fill Bernat de Riera cirurgià, ciutadans de Girona, seguien tinguen per concessió regia l'honor o sigui el domini territorial de Quart, Palau i Montalt. Bernat va casar-se amb Francesca de Sant Martí, d'una família de ciutadans de Girona, que també tingueren el seu enterrament en l'església de Palau Sacosta. Foren pares de Joan, que figura en documents dels anys 1377 i 1381. Ignoro el parentesc que tenia amb ell Arnau de Riera, Mestre en Medicina i Metge del Senyor Rei, segons consta en la làpida sepulcral que també abans de la revolució de l'any 1936, com les anteriorment esmentades, se trobava en l'església susdita. Va morir el 17 de maig de l'any 1348. El rei Pere IV d'Aragó (III entre els comtes de Barcelona d'aquest nom), li havia venut a l'any 1342 el domini útil dels célebres Banys Arabs de Girona amb la prestació anual del cens de nou sous. Cal esmentar que tant en aquesta urna sepulcral com en la de Berenguer de Riera, mort a l'any 1309, ja hi figura esculpit l'escut d'armes que constantment han usat els membres de la casa de Sarriera: una muntanya amb una flor de lis damunt d'ella i atravesada de dalt a baix per dues ratlles onejades que sens dubte fan al·lusió al nom de Riera; naturalment, en aquestes sepultures de pedra no hi ha cap indicació de colors; per a completar la descripció de l'escut afegiré que el camp del mateix és d'or; la muntanya amb la flor de lis es d'atzur i els dos pals o ratlles onejades que travessen de dalt a baix la muntanya són d'argent. Tal és l'escut que constantment i des d'època tan reculada ha vingut usant la família Sarriera que aleshores s'anomenava Riera (en els documents llatins «Riaria»); després hi afegiren l'article «Sa» (= la) juntant-lo amb el nom que esdevingué Sarriera (escrit també molt sovint en temps anteriors Çarriera).

En resum, es tracta d'una família molt distingida de ciutadans de Girona, dedicats nombrosos membres de la mateixa al noble exercici de la medicina, professió en la qual degueren sobressortir, tota vegada que diferents d'ells foren metges de la casa reial d'Aragó i els sobirans els donaren mostres de la seva reial estimació amb importants concessions. Entre elles l'escripció reial i notaries de Girona.

No dubto gens de que en el transcurs del segle XIV va adquirir aquesta família gran prestigi i considerable importància tan social com econòmica.

Un dels seus membres, Guillem Sarriera, va casar-se a l'any 1352 amb Cecília de Sant Sadurní, senyora del castell de Vulpellac. Així en el Fogatge de l'any 1358 ja hi consta que aleshores era senyor d'aquest castell Guillemó ça Riera (= Guillem Sarriera). Aquest o un fill seu del mateix nom en un document de l'any 1382 és anomenat «cavaller».

Aleshores, segons sembla, doncs la genealogia de la casa no és pas molt clara, va dividir-se aquesta família en dues branques: la que va quedar-se a Girona, on hi tingué el domini senyorial de Palau Sacosta i l'altra que va fer la seva residència en el castell de Vulpellac. Tal es l'opinió del distingit genealogista Armand Fluvià.

Escut del comte de Solterra a la resclosa, amb la següent inscripció: "Fou feta esta resclosa, cadiral y rech per mi Don Joan ÇARRIERA y de Gurb, comte de Solterra. Any 1670." (Foto Bosch)

A la branca, que podríem anomenar gironina, pertanyia Joan de Sarriera (fill de Pere) bel·licós personatge, partidari del rei Joan II, quan la guerra civil d'aquest amb la Generalitat de Catalunya, el qual per a premiar-li la seva fidelitat el va nomenar capità de Girona, conseller reial i encara li conferí el càrrec importantíssim de Batlle General de Catalunya, un dels més significats d'aquella època ja que li corresponia l'administració i govern dels bens que formaven el reial patrimoni, càrrec que semblà fer-se hereditari en aquesta família, doncs foren varis els membres d'ella que l'exerciren.

Joan Sarriera fou el constructor del magnífic edifici anomenat «les Torres de Palau» situat en aquest poblet, no gaire lluny de Girona i que sens dubte fou senyorial estatge dels Sarriera. Una inscripció existent a la façana, sobre la porta principal, ens fa saber que fou fet per (Johan Ce Riera (sic) Balle General a l'any M.CCCC XCV». Sens dubte havia ja existit abans un anterior edifici; però fou aleshores modificat i considerablement embellit; ha arribat fins a nosaltres, actualment dedicat a casa de pagès; però en la part exterior les velles torres conserven encara la seva presència. Sobre el dintell de la porta principal d'entrada hi figura un escut amb les armes de Sarriera i Margarit que corresponien precisament a Miquel Sarriera i Margarit, fill de Joan i de la seva muller Violant de Margarit (neboda del cèlebre bisbe de Girona i després cardenal Joan Margarit), hereu de Joan i també successor en el càrrec de batlle general de Catalunya. Sobre l'escut, en lloc de casc, hi ha la imatge de Sant Miquel. Era el seu patró i possiblement el de Palau Sacosta, doncs encara actualment fan festa per Sant Miquel.

A l'any 1503, Antic Sarriera, germà de Miquel, va casar-se amb Anna Beneta de Gurb, heretera d'aquest antiquíssim llinatge feudal i senyora del castell de Solterra, que més endavant va donar nom al títol comtal d'aquesta família. El castell de Solterra es troba en el terme municipal de Sant Hilari Sacalm, situat al cim més alt de les Guàrdies (1.204 metres), del qual, diu l'autor de l'estudi que li és dedicat en l'obra «Els castells catalans» no roman pràcticament res tangible, o quasi.

Les dues branques de la casa Sarriera, o sigui la de Girona i la de Vulpellac, varen unir-se posteriorment a conseqüència del casament fet a l'any 1576 de Joan Sarriera-Gurb i de Pons, de la branca gironina, amb Joan Sarriera i Surroca, senyora de Vulpellac; si bé la unió dels dos patrimonis no fou immediata: hi hagué descendència d'un altre enllaç de Joan Sarriera que va heretar el patrimoni de Girona i de la casa Gurb, amb el castell de Solterra. A l'any 1640, Maria de Sarriera, senyora de Vulpellac va fer donació d'aquest castell al seu nebot Didac de Sarriera-Gurb i de Pons, quedant així unificats ambdós patrimonis.

La història de la família Sarriera en els segles XV i XVI és bon xic accidentada. Pertanyia ja aleshores aquesta família a l'anomenat braç o estament militar, la professió pròpia del qual era l'exercici de les armes. Això feia que molts dels personatges d'aquest estament, quan no hi havia guerra estaven inquiets i se sentien incòmodes en el recinte de les petites ciutats i viles on habitaven, quan no residien en les seves possessions territorials. Eren molt freqüents les bandositats que hi havia entre ells o

amb altres grups de la població. Julián de Chía que fou molts anys secretari de l'Ajuntament de Girona i va estudiar el seu arxiu, té una cèlebre obra titulada «Bandos y Bandoleros en Gerona» dedicada a estudiar aquestes bandositats, algunes d'elles acabades tràgicament. Ben sovint hi prengueren part molt activa, membres de la família Sarriera; per tal de no allargar excessivament aquestes notes prescindeixo de detalls ben interessants.

EL COMTAT DE SOLTERRA

Quan l'anomenada guerra dels «Segadors» els Sarriera continuaren fidels a la corona d'Espanya. L'esmentat Didac de Sarriera-Gurb i de Pons i el seu germà Miquel, per haver lluitat contra les autoritats franceses de Catalunya, després de la unió del Principat amb el reialme de França, foren executats a Vic el 22 de juny de l'any 1652. Cecília Descatllar, muller de Didac, llurs fills i la seva germana Anna de Sarriera, vídua de Didac de Rocabertí, foren portades presoneres a Girona des del castell de Vulpellac on les varen agafar. Varen confiscar els seus bens i joies i les tingueren incomunicades. Acabada la guerra amb el malhaurat Tractat dels Pirineus (1658-59) que consumà la separació definitiva dels antics comtats de Roselló i Cerdanya (aquest en part) de les terres catalanes i reintegrada Catalunya a la corona d'Espanya, el 20 d'agost de l'any 1671, el rei Carles II va concedir el títol de comte de Solterra a don Joan de Sarriera-Gurb i Descatllar, fill de Didac, l'executat a Vic, per a premiar així la fidelitat d'aquest a la corona d'Espanya. Els comtes de Solterra conservaren la seva casa-palau i les seves possessions de Torroella fins a la segona meitat del segle passat i si bé no hi vivien pas tot l'any, ni molt menys, sí que continuaren tinguent-hi casa oberta.

Els comtes de Solterra varen enllaçar successivament amb les famílies de la més alta noblesa catalana d'aquella època; reuniren al seu ja quantios patrimoní altres herències considerables. Com ja he dit varen conservar el patrimoní de Torroella fins a la segona meitat del segle passat, època en la que el varen liquidar totalment. Pel desembre de l'any 1870, Don Joaquim de Sarriera i de Larrard, setè comte de Solterra, va vendre la seva heretat anomenada Casanova, del terme de Torroella de Montgrí, a favor de Josep Serrallés i Marqués de Bagur. El mateix comte va vendre el 7 de setembre de 1877 la Resclosa, el Molí de Torroella i el Regadiu Vell amb tots els drets d'aigües al meu besavi Salvador Negre i Vancells, de Castelló d'Empúries, però aleshores resident quasi tot l'any a Torroella, d'on era la seva muller M.ª Dolors Pla i d'Armengol. Hi havia hagut tres molins a Torroella, tots ells propietat del comte de Solterra; el segon d'aquests, aigües abaix, és l'anomenat «Molí del Mig»; també el va vendre al senyor don Ramon Boy i Deulofeu, militar, cunyat del meu besavi. Igualment fou venut a un altre propietari el darrer dels molins que no sé del cert si es trobava situat en el mas anomenat de La Galera. En quant a la seva casa-palau del carrer de l'Església la va vendre, ignoro exactament la data, al marquès de Robert, comte de Serra i Sant-Isclé.

Sota l'escut de la família Robert (amb corona comtal) que hi ha en la cantonada de la casa entre els carrers de la Codina i l'Hospital hi figura la data de 1893; això vol dir que en aquest any ja eren fetes les obres de restauració de l'antic palau, restauració portada a cap amb extraordinària

competència i un gust exquisit per ordre del seu nou possessor marquès de Robert i comte de Serra i Sant Iscle; de manera que la vella casa que tinc entès estava aleshores en péssim estat de conservació, va quedar convertida en una magnífica residència senyorial.

RECORDS DELS COMTES DE SOLTERRA A TORROELLA

No vull acabar aquest treball sense fer esment d'alguns escuts i inscripcions que recorden als Sarriera, comtes de Solterra. Comencem pel més antic. Sota d'ell hi ha la data: 1584. Es un escut magnífic i perfectament conservat; es troba en la part superior del portal d'entrada del molí, portal

Làpida col·locada damunt del bramador de la resclosa de Torroella. (Foto Bosch)

situat a l'altra part de la bassa. Dividit horitzontalment en dues parts; en la part superior hi figura la muntanya amb la flor de lis i atravesada de dalt a baix per els pals onejats, és a dir, el propi de la família Sarriera; en la part inferior hi ha els dos paons afrontats propis de la casa Pons de Torroella de Montgrí. Sobre d'ell el casc propi dels cavallers; no tenien encara el títol de comtes de Solterra, concedit com hem vist posteriorment. Els altres dels que vaig a parlar es troben a la resclosa. Un d'ells sota la inscripció següent: «Fou feta esta resclosa, cadiral y rech per mi Don Joan Çarriera i de Gurb, comte de Solterra. Any 1670». L'escut és com segueix: partit, 1) tallat o sigui dividit en dues parts, en la superior, les armes de Sarriera; en la inferior les de Pons; 2) una creu buida trevolada. Havia suposat que podien ésser les armes de la família Gurb; però aquesta porta sobre camp vermell un mont amb la flor de lis d'or. La creu tal com és aquí és pròpia de la família Vilademany, llinatge que en algun temps tingué el castell de Solterra. Sobre camp vermell portava una creu d'or trevolada (o

sigui amb els quatre braços acabats amb una fulla de trèvol) i buida o sigui que el color del camp apareix sobre la creu com si fos una creu més petita vermella posada sobre l'altra d'or. Sota l'escut la data: l'any 1670. Sobre l'escut el casc de cavaller, sense la corona comtal. Tinguem present que la concessió del títol data del 20 d'agost de 1671; això em fa pensar que la resclosa certament fou construïda a l'any 1670 (naturalment abans ja n'hi havia hagut una altra); l'escut hi degué ésser posat en dit any però la inscripció deu ésser quelcom posterior ja que el seu propietari constructor se titula comte de Solterra.

En l'altra part del cadiral, en direcció cap a Ullà, hi ha esculpit altre escut enterament igual al que acabo de descriure; també amb el casc de cavaller; data: any 1588, o sigui vuitanta dos anys anterior a l'altre situat a la part que mira a Torroella.

Finalment sobre el bramador hi ha aquesta inscripció: «Bramador fet per Don Joseph Maria Çarriera comte de Solterra. Començat en primer juny y finit en ultim setembre de 1817». No hi ha cap escut, però sí els emblemes de la casa Solterra; en una ratlla, sobre la inscripció, la muntanya flordelisada amb els pals onejats dels Sarriera i a cadascun dels dos costats un paó, afrontat amb el de l'altra part, propi dels Pons.

Considero ben important conservar aquests escuts i aquestes inscripcions, que apart del valor intrínsec que puguin tenir, i jo crec que els escuts, especialment el del molí tan perfecte, en tenen molt, són un record inesborrable d'un passat ja avui quasi enterament oblidat per tothom.

PELAI NEGRE i PASTELL

Escut del comte de Solterra a la resclosa, amb la següent inscripció: «Fou feta esta resclosa, cadiral y rech per mi Don Joan Çarriera y de Gurb, comte de Solterra. Any 1670».

(Foto Bosch)